

GÖÇ VE KADIN SAĞLIĞI

Prof. Dr. Şevkat Bahar-Özvarış
Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları
Uygulama Ve Araştırma Merkezi Müdürü

Bugün dünyada 214 milyon uluslararası göçmen bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, son 50 yıllık dönemde dünyadaki göçmen sayısının yaklaşık üç kat arttığı görülmektedir. Göç olgusu günümüzde uluslararası bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve dünyada birçok ülke göç hareketlerinden eş zamanlı olarak ciddi biçimde etkilenmektedir.

Küreselleşen dünyada göç hareketleri artarken göç olgusu, zorunlu göçleri de düşündüğümüzde insan hakları bağlamında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Göçmenlerin yüzde 10-15'ini oluşturan yasadışı göç edenler, insan ticareti ve seks işçiliği açısından risk altındadır. Psiko-sosyal bir travma olan göç sürecinden risk grubu olarak en çok kadınlar ve çocuklar etkilenmektedir. Kadınlar uluslararası göçmenlerin yarısını oluşturmaktadır. Son tahminlere göre tüm dünyada zorla yerlerinden edilen 25 milyon insanın yüzde 70'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu nedenle de günümüzde "göçün feminizasyonundan" (göçün kadın sorunu haline gelmesi) söz edilmektedir.

Dünya ülkelerinde yaşayanların 2013 yılına ait ilk 10 ölüm nedeni incelendiğinde; savaşın ilk 10 arasına girdiği görülmektedir. Çatışmaların olduğu bölgelerde insanlar yaşam için gerekli temel ihtiyaçlara dahi ulaşmada sıkıntı çekmektedir. Dünyada bin yıl kalkınma hedeflerine bakıldığında, hedeflerin gerisinde yer alan bölgelerin savaş ve iç çatışmaların olduğu yerler olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, savaş ve çatışmalar nedeniyle bu

bölgeler bin yıl kalkınma hedeflerinde diğerlerinin çok gerisindedirler.

Her gün çatışma nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan kişi sayısı 2013 yılında 32 bin kişidir. Çatışmalar nedeniyle yerinden edilmiş kişiler genel olarak Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali, Suriye, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Sudan ve Sudan arasındaki sınır bölgesinde bulunmaktadır. 2013 yılı sonunda çatışma ve şiddet nedeniyle yerinden edilmiş 33.3 milyon kişi olduğu bildirilmiştir. Savaş, iç savaş ve çatışma ortamının kadın ve çocukların sağlığı üzerine getirdiği birçok fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunlar bulunmaktadır. Özellikle erkeklerin yokluğunda kadınların üzerine tüm ailenin sorumluluğu da kalmaktadır. İncinebilirlik açısından ele alındığında kadınlar çatışma ortamlarında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır.

Göç olgusunda kadınlar hem göçmen, hem de kadın olarak çifte yük taşımaktadır. Çünkü kadınlar bu süreçte daha savunmasızdır. Toplumsal cinsiyet rolleri, eğitim, bilgiye erişim, sağlık düzeyi, aile sorumlulukları ve şiddet/ayrımcılık deneyimleri gibi yaşamın pek çok boyutunu olumsuz etkilemektedir. Zorunlu göç sırasında travmatik yolculuk deneyimleri, sığınma sistemine erişimde sorunlar, yasal statü kazanmak için uzun bekleme süreleri, sosyal destek ağlarından yoksun olma, kültürel sorunlar, dil sorunu, çalışma hakkı, barınma, beslenme, eğitim, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere erişim ve ilaç temininde sorunlar

yaşanmaktadır. Göç olgusu, kadın ve çocuklara cinsel taciz, tecavüz, insan ticareti, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar (CYBE)–HIV/AIDS olgularında artış ve hizmetlerden yararlanamama gibi ek riskler yüklemektedir.

Sığınmacı ve mülteci kadınların sağlık sorunlarına baktığımızda; beslenme bozuklukları, anemi, malaria, solunum yolu enfeksiyonları, HIV/AIDS dâhil tüm CYBE'lar, fiziksel ve cinsel şiddet, istenmeyen gebelikler, riskli gebelikler, düşükler, doğum komplikasyonları, kronik hastalıkların komplikasyonları, sosyal dışlanma, depresyon, kaygı bozuklukları, uyku bozuklukları, post-travmatik stres bozukluğu gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bununla birlikte, bu kadınlar hizmetlere erişimde geldikleri yeni ülkenin sağlık çalışanlarının bu grupların gereksinimleri konusunda farkındalığının ve deneyiminin az olması, dil engeli, kültürel engeller, sağlık hizmeti ile ilgili farkındalığın düşük olması, hizmetlerin

ücretli olması, kimliğini ispatlayamamak, idari ve yasal engeller gibi sorunlar yaşamaktadırlar.

Göçmen kadınların ruh sağlığını olumsuz etkileyen faktörlerden biri de; toplumsal cinsiyet temelli şiddettir. Irkçı tutumlara ek olarak, kadın ve yabancı olmak, göçmen kadınları evde, sokakta ve işyerlerinde fiziksel istismar ve şiddet açısından daha savunmasız hale getirmektedir. Ayrıca yapılan bilimsel çalışmalar, göç sonrası kadınların eşlerinden daha fazla fiziksel şiddet gördüklerini saptamıştır. Şiddet mağduru göçmen kadınlar; yasal haklarını ve başvurabilecekleri kurumları bilmemeleri, dil sorunları, kültürel ya da sosyal izolasyon ve ülkeden ihraç edilme korkusu nedeniyle polise ya da diğer destek hizmetlerine başvurmamaktadır.

Göç sorunuyla bağlantılı ele alınması gereken bir konu da insan ticareti sorunudur. 2011 yılı verilerine göre dünya genelinde saptanan insan ticareti mağdurlarının yüzde 49'unu kadınlar oluşturmaktadır. Tüm insan ticareti mağdurları

arasında en çok görülen sömürü şekillerinin cinsel sömürü (yüzde 53) ve zorla çalıştırma (yüzde 40) olduğu belirtilmiştir. Cinsel sömürü içerisinde ise kadınlar yüzde 97 ile neredeyse mağdurların tamamını oluşturmaktadır. İnsan ticareti mağduru kadınlar; post-travmatik stres bozukluğu, depresyon, madde kullanımı, cinsel istismar, tecavüz, şiddet, HIV/AIDS ve diğer CYBE, istenmeyen gebelikler, isteyerek düşükler, damgalanma gibi sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Kadınların çoğu, bu sağlık sorunlarına rağmen sağlık hizmetlerine ulaşmamaktadır.

Göç olgusu açısından ülkemize baktığımızda Türkiye, 1960-1970'lerde özellikle Avrupa ülkelerine göç veren bir ülke olarak bilinirken son yıllarda kendisi göç alan ve bulunduğu coğrafya nedeniyle de hem bir hedef ülke, hem de bir "geçiş ülkesi" olma konumuna doğru değişim göstermiştir. Bugün Türkiye'de geçici koruma verilmiş yaklaşık 3 milyon Suriyeli yaşamaktadır. Bunların sadece 300 bini 11 ilde 25 kampta kalmaktadır. Diğerleri büyük iller de dâhil, pek çok ilde yaşamlarını sürdürmektedir. Bununla birlikte ülkemizde konuyla ilgili mevzuat nedeniyle, Irak, İran, Afganistan, Somali'den kayıtlı mülteci ve sığınmacı sayısı, yaklaşık yarısını kadınların oluşturduğu 300 bin olarak görülmektedir.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2014-2015 yılları arasında ülkemizde 1.138 insan ticareti mağduru tespit edilmiştir. Ayrıca Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ile işbirliği çerçevesinde, "Türkiye'deki İnsan Ticareti Mağdurlarına Yardım" başlıklı proje kapsamında potansiyel insan ticareti mağdurlarına yönelik olarak, operatörlerinin Rusça, Romence, İngilizce ve Türkçe hizmet vermekte olduğu 157 Acil Yardım Hattı 2007 Nisan ayından itibaren uluslararası erişime açılmıştır.

Peki, çözüm nedir? Ottawa Sözleşmesi'nden bu yana sağlığın temel ön koşullarından birinin

de barış olduğunu biliyoruz. Aslında, sağlığın ön koşulları birbirleriyle de yakından ilişkilidir. Barışın olmadığı, savaş ve çatışmaların hüküm sürdüğü bölgelerde sağlığın diğer ön koşulları da olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu bölgelerde gıdaya ulaşım, barınmada, kaynakların kullanımında sorunlar yaşanmaktadır. Çözüm, savaşın olmadığı bir dünyada yatmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜKSAM) olarak Ankara'da yürütmekte olduğumuz proje aşağıda özetlenmiştir:

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin son verilerine göre, Türkiye'de 3 milyona yakın Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Ankara'daki Suriyeli göçmen nüfusu ise 80 bine yakındır. Bu nüfusun belirgin bir kısmı kadınlar ve çocuklardan oluşmaktadır.

HÜKSAM'ın, Ankara İl Sağlık Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Dünya Nüfus Fonu (UNFPA) ile birlikte yürüttüğü "Kadın ve Kız Çocukları İçin Güvenli Alanlar ve Kadın Sağlığı Danışma Merkezleri Oluşturmak Suretiyle Suriyeli ve Diğer Göçmen Kadınların Üreme Sağlığı ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Hizmetlerine Erişimlerini Güçlendirme Projesi" Ankara'da yerleşik olan Suriye ve diğer ülkelerden gelen göçmen kadınlar ve kız çocuklarına güvenli alanlar sağlamayı ve sağlık danışmanlığı hizmeti sunmayı amaçlayan bir projedir. Projemiz, Mart 2015'de tek merkezde başlamış, Mart 2016'da üç merkeze çıkarılmış olup halen devam etmektedir.

Proje kapsamında Altındağ İlçesi'nin Ulubey Mahallesi'nde, Mamak İlçesi'nin Gülveren Mahallesi'nde ve Yenimahalle İlçesi'nin Yenimahalle Mahallesi'nde Ankara Halk Sağlığı Müdürlüğü'nün Göçmen Sağlığı Birimleri binalarının içinde birer merkezimiz bulunmaktadır.

Projenin ana faaliyet alanları, cinsel sağlık, üreme sağlığı ve aile planlaması hizmetleri, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleme çalışmaları, cinsiyete dayalı şiddete uğrayan kadınları destekleme ve göçmen kadınları güçlendirme çalışmalarından oluşmaktadır.

Ulubey, Gülveren ve Yenimahalle'de kurulan Kadın Sağlığı Danışma Merkezlerimizin her birinde; iyi derecede Arapça konuşan bir kadın Sosyal Hizmet Uzmanı ve Doktor Yardımcısı olarak görev yapan Iraklı bir kadın doktor ve hemşire çalışmaktadır. Ulubey'deki merkez, birkaç ay önce Alemdağ'a taşınmış ve orada hizmet vermektedir. Bu merkezde Suriyeli bir kadın psikoloğun yanı sıra, her üç merkezde de dönüşümlü olarak görev yapan, iyi derecede Arapça konuşan bir kadın psikolog da proje kapsamında çalışmaktadır. Ayrıca, kendi toplulukları ile merkezlerimiz arasında köprü görevi gören, eğitilmiş 35 Suriyeli "sağlık aracı" kadınlarımız, her merkezde kadın tercümanlarımız ve kadın güvenlik görevlilerimiz bulunmaktadır. Tüm bu çalışmaların eşgüdüm halinde yürütülmesini sağlayan bir de proje koordinatörümüz görev yapmaktadır. Sonuçta, projede sözü edilen bu üç merkezde toplam 55 kişi çalışmaktadır.

Kadın Sağlığı Danışma Merkezleri'nde verdiğimiz hizmetler; cinsel sağlık, üreme sağlığı ve aile planlaması bireysel danışmanlık ve grup eğitimleri, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ilgili farkındalık faaliyetleri, cinsiyete dayalı şiddete uğrayan kadın-

lar için psiko-sosyal destek, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek için kadınları güçlendirme faaliyetleri (örneğin kent gezisi, pazar gezisi, piknik, vb.), Türkçe dil kursu, proje kapsamında istihdam edilen göçmen "sağlık aracılığı" mızın programlı eğitimleri, göçmen çocuklarla faaliyetler ve UNFPA tarafından sağlanan yardım kitlerinin dağıtımından oluşmaktadır.

Proje kapsamında her ay ulaştığımız göçmen kadın ve kız çocuğu sayısı ortalama 700'dür.

Bugüne dek ulaştığımız yararlanıcı sayısı ise 5 binden fazladır. Cinsel ve üreme sağlığı hizmetleri verdiğimiz toplam kadın sayısı 2 bin 500'e yakın olup, bunların yarısına yakını aile planlaması hizmetlerimizden faydalanmıştır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleme ve mağdurları iyileştirme hizmetleri verilen toplam kadın sayısı ise 3 bine yakın olup, bunların yine yarısına yakını psiko-sosyal destek hizmetlerimizden faydalanmıştır.